

ЛОГОПСИХОЛОГІЯ: ЄДНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО І МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ В КОРЕКЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ

LOGOPSYCHOLOGY: THE UNITY OF PSYCHOLOGICAL AND SPEECH DEVELOPMENT IN CORRECTIONAL PRACTICE

У статті висвітлено особливості логопсихології як напрямку, який поєднує психологічний і мовленнєвий розвиток дитини в корекційній практиці. Окремлено специфіку логопсихології, яка полягає у врахуванні психологічного контексту у мовленнєвому розвитку дитини. Визначено унікальність логопсихології що полягає у розгляді розвитку мовлення нерозривно із емоційно-вольовою сферою, когнітивними функціями та соціальною поведінкою. Зазначено про нову актуальність логопсихології у зв'язку із повномасштабним вторгненням в Україну. Визначено різноманітність підходів у проблемі вивчення єдності психологічного і мовленнєвого розвитку: комплексний, психолінгвістичний, психодіагностичний, особистісно-орієнтований, нейропсихологічний. Систематизовано методи психологічної корекції мовленнєвих порушень: психогімнастика і емоційне розвантаження сприяють розвитку міміки, емоційної виразності, зняття напруги, зниження тривожності, подолання страху мовлення, формування впевненості; особистісно-орієнтовані методи комунікації сприяють розвитку мотивації до мовлення, формування позитивного ставлення до себе; мнемотехніки допомагають дитині структурувати думку, знижують когнітивне навантаження у процесі мовлення; сенсомоторна та нейропсихологічна корекція сприяють гармонізації роботи нервової системи; ігрова терапія є помічною у розвитку комунікативних навичок, соціальній взаємодії, впевненості у спілкуванні; казкотерапія допомагає у зменшенні психологічних бар'єрів, розвитку уяви та внутрішньої мотивації; арт-терапія допомагає виражати емоції і переживання у безпечній, творчій формі. Доведено цінність логопсихології як цілісного підходу до корекції мовленнєвих порушень. Показано ключові особливості яка полягає у інтеграції логопедичних та психологічних методів впливу, що дає змогу одночасно коригувати мовленнєві дефіцити та гармонізувати психоемоційний стан.

Ключові слова: логопсихологія, порушення мовлення, розвиток дитини, психологічний вплив, логопедія, нейрофізіологія.

The article highlights the features of logopsychology as a direction that combines the psychological and speech development of a child in correctional practice. The specificity of logopsychology is outlined, which consists in taking into account the psychological context in the speech development of a child. The uniqueness of logopsychology is determined, which consists in considering the development of speech inseparably with the emotional-volitional sphere, cognitive functions and social behavior. The new relevance of logopsychology in connection with the full-scale invasion of Ukraine is noted. The variety of approaches to the problem of studying the unity of psychological and speech development is determined: comprehensive, psycholinguistic, psychodiagnostic, personality-oriented, neuropsychological. Methods of psychological correction of speech disorders have been systematized: psychogymnastics and emotional unloading contribute to the development of facial expressions, emotional expressiveness, stress relief, anxiety reduction, overcoming fear of speech, and building confidence; personality-oriented communication methods contribute to the development of motivation for speech, the formation of a positive attitude towards oneself; mnemonics help the child structure thought, reduce cognitive load in the process of speech; sensorimotor and neuropsychological correction contribute to the harmonization of the nervous system; play therapy is helpful in the development of communication skills, social interaction, and confidence in communication; fairy tale therapy helps reduce psychological barriers, develop imagination and internal motivation; art therapy helps express emotions and experiences in a safe, creative way. The value of logopsychology as a holistic approach to the correction of speech disorders has been proven. The key feature is shown, which is the integration of speech therapy and psychological methods of influence, which allows simultaneously correcting speech deficits and harmonizing the psycho-emotional state.

Key words: logopsychology, speech disorders, child development, psychological impact, speech therapy, neurophysiology.

УДК 376.3:81'27:159.9
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/86.2.13>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Суховієнко Н.А.,
канд. пед. наук, логопед вищої категорії, сурдопедагог, сертифікований гештальт-психотерапевт, логопед сурдологічного кабінету
Комунального некомерційного підприємства «Черкаська обласна лікарня Черкаської обласної ради»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному дискурсі спеціальної педагогіки та психології особливого значення набуває інтегративний підхід до вивчення і корекції порушень мовлення у дітей. Зокрема, логопсихологія як міждисциплінарна галузь, що синтезує знання логопедії та психології, розглядає мовлення не лише як мовну систему, а як психофізіологічний і особистісно обумовлений процес, тісно пов'язаний з емоційно-вольовою, когнітивною та соціальною сферами. Саме тому дослідження взаємозв'язку психологічного і мовленнєвого розвитку в логокорекційній практиці є вкрай

актуальним у контексті забезпечення ефективної допомоги дітям з порушеннями мовлення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність теми зумовлена потребою у переосмисленні традиційних логопедичних методик крізь призму психологічних механізмів розвитку мовлення. З одного боку, мовленнєві порушення часто мають вторинний характер і зумовлені емоційними чи когнітивними дисфункціями; з іншого – тривала недостатність мовленнєвої активності впливає на формування особистості дитини, знижуючи її самооцінку, комунікативну компетентність і соціальну адаптацію. Саме тому інтеграція логопедичних і психологічних знань

дозволяє глибше зрозуміти природу порушень та вибудувати індивідуалізовану стратегію корекції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Провідні методологічні ідеї вітчизняних педагогів І. Гавриленко, Е. Данілавичюте, О. Константинов, О. Костенко, З. Ленів, М. Породько, О. Савченко, Є. Соботович, В. Тарасун, Л. Шевчук та інших стали засадами для подальших логопедичних розвідок багатьох досліджень. Теоретичні праці щодо проблем формування мовленнєвої компетентності у дітей, зокрема їх лексичної, фонетичної, граматичної, діалогічної складових, досліджували А. Богуш, О. Василенко, Н. Гавриш, Н. Луцан, Т. Поліщук, М. Полянська, Л. Осадча. Нейролінгвістичні аспекти утворення мовлення висвітлено в наукових працях Т. Ахутіної, К. Засипкіної, А. Романової, Ю. Рібцун.

Формулювання цілей статті. Мета статті є наукове обґрунтування логопсихології як єдності психологічного і мовленнєвого розвитку дитини в сучасному науковому педагогічному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Мовленнєва діяльність є цілеспрямованим складним процесом, для реалізації якого задіюються фізіологічні та нейропсихологічні процеси. Психологічна сторона цього процесу мовлення полягає у тому, що мовлення займає центральне місце в процесі психічного розвитку, є тісно зв'язаним із розвитком мислення і свідомості, характеризується поліфункціональністю, оскільки виконує комунікативну, індикативну, інтелектуальну, сигніфікативну функції, а також є поліморфною діяльністю [10, с. 298]. Відбір мовних засобів для засвоєння відбувається частково самими дітьми в процесі природного спілкування й частково дорослими, які корегують цей процес та оптимізують його відповідно до програмних вимог із розвитку мовлення [2, с. 93].

Специфіка логопсихології полягає в урахуванні психологічного контексту мовленнєвого розвитку дитини, що потребує міжгалузевої компетентності фахівця. У цьому аспекті важливим є не лише формування звукової мови чи граматичної структури, але й розвиток мислення, пам'яті, уваги, емоційно-вольової сфери, мотивації до мовленнєвої діяльності. Таким чином, логопсихологічний підхід створює умови для комплексної діагностики та корекції, спрямованої на гармонізацію усіх рівнів психічного розвитку. За визначенням дослідниці Ю. Рібцун, логопсихологія – це гуманітарна наукова дисципліна, що вивчає психологічну своєрідність осіб з порушеннями мовлення. Визначальним для даного підходу є дослідження етіології та патогенезу особистості з порушеннями мовлення з позицій нейро- та психолінгвістики. Для логопсихології цікавими є структура психологічних особливостей, механізми соціальної адаптації та інші фактори, що впливають на свідомість і мовлення

дитини [9, с. 30]. Вивчення мовленнєвого порушеннями з точки зору логопсихології дозволяє обирати адекватні методи роботи. Логопсиходіагностика розробляє теоретичні аспекти та інструменти визначення якісної і кількісної оцінки рівня психомовленнєвого розвитку осіб з порушеннями мовлення. Результати логодіагностики допомагають прогнозувати індивідуально та колективно діючі методи і прийоми, створювати оптимальні умови для всебічного розвитку дитини, сприяють найліпшій компенсації мовленнєвих порушень, підвищенню загальної ефективності освітнього процесу [9, с. 29-30]. Таким чином, за допомогою логопсихології можна вивчати, діагностувати і корегувати мовленнєві порушення у тісному зв'язку із психічними процесами дитини. Логопсихологія розглядає мовлення як процес, у якому навичка мовлення нерозривно пов'язані з емоційно-вольовою сферою, когнітивними функціями (пам'яттю, увагою, мисленням) та соціальною поведінкою. Це робить логопсихологію актуальною та унікальною дисципліною. Про важливість психологічної складової у розвитку дитини з порушеннями мовлення зазначає чимало дослідників. Зокрема, у дослідженні української вченої В. Погребняк слушно зауважується, що психічний розвиток дитини з порушеннями мовлення здійснюється внаслідок біологічних та соціальних факторів її розвитку дитини: до перших відносяться індивідуальні показники психологічного розвитку, розвиток пізнавальних процесів дитини, а до других можна віднести суспільне середовище перебування дитини, характер взаємовідносин у сім'ї, з однолітками, стиль виховання, інші фактори психологічного характеру [6, с. 85]. В своєму науковому дослідженні І. Мартиненко виділяє логопсихологічний підхід до вивчення порушень мовлення як такий, що «забезпечується поєднанням класичних педагогічних та психологічних методів, спрямованих на діагностику вербальних засобів та особливостей взаємодії дітей (інтерактивної складової), розуміння емоцій (експресивної складової) у спілкуванні» [5, с. 122].

В межах логопсихології як підходу до вивчення психології дітей із порушеннями мовлення, виділяють логопсихосинергетичний підхід, який досліджує зокрема українська вчена Ю. Рібцун. Зазначений підхід базується на синергії логопедії та психології і враховує психомовленнєвий розвиток осіб з особливими мовленнєвими потребами різної етіології і містить наступні складові: 1) логопсиходіагностика психомовленнєвого розвитку – передбачає визначення характеру освітніх труднощів дитини (функціональні, навчальні, соціоадаптаційні); 2) логокомпенсаційна робота відповідно до результатів першої складової, визначеного рівня підтримки, наявності окремих бар'єрів та конкретизації потреб у наданні підтримки; 3) створення системних циклічно-фазових програм

логокомпенсаційної роботи та розроблення методичних рекомендацій з пропедевтики, навчання, виховання, розвитку, соціалізації, самокорекції, моніторингу стану розвитку дитини [8, с. 164]. Також дослідниця акцентує увагу на специфіці використання цього підходу у роботі з діагностики дітей, які мають мовленнєві порушення, яка полягає у тому, що тут відбувається оцінювання саме індивідуальних потреб конкретної дитини (оскільки діти навіть з одним і тим самим діагнозом часто мають різний вихідний рівень можливостей), а також розробляється відповідний інструментарій для скринінгу, диференційної діагностики, поглибленого вивчення, з'ясування механізмів наявних у дитини порушень розвитку [8, с. 171]. В процесі логопсихологічного впливу на мовлення дитини може бути здійснений й позитивний психологічний вплив на батьків дитини. Робота може бути спрямована на формування позитивного ставлення до дефекту та подолання тривоги дитини, навчання методам роботи із дитиною [4, с. 175].

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну підхід логопсихології отримав нову актуальність, застосовуючись для психологічної допомоги дітям із порушеннями мовлення, які постраждали від війни. «У воєнний період діти можуть бути свідками насильства, втрати близьких, розлуки з родиною або евакуації зі своїх домівок. Ці стресові події можуть призвести до емоційних та психічних травм, які зі свого боку можуть впливати на здатність дітей ефективно спілкуватися та розвивати мовлення» [7, с. 154].

Дослідивши означену тему, ми визначили можливі підходи до вивчення єдності психологічного і мовленнєвого розвитку:

1. Комплексний підхід. Передбачає одночасне дослідження мовленнєвих і психологічних компонентів розвитку дитини. У цьому підході акцент робиться на виявленні системних зв'язків між типом мовленнєвого порушення та рівнем сформованості пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, міжособистісних взаємин. Комплекс є помічним у командній роботі фахівців різного профілю, як-от логопедів, психологів, дефектологів та інші залучені фахівці.

2. Психолінгвістичний підхід. Орієнтований на вивчення мовлення як психічного процесу. В межах підходу аналізуються внутрішні когнітивні механізми мовленнєвого формування: переробка інформації мовленнєвого характеру, моделі зародження й розуміння мовлення, взаємозв'язок між мовленнєвими структурами та психологічними операціями. Дозволяє ідентифікувати приховані дефіцити мовленнєвого процесу.

3. Психодіагностичний підхід. Використовується для глибокої оцінки не лише рівня мовленнєвого розвитку дитини, а й особливостей

особистості дитини, її мотивації, емоційного стану, та інших факторів, які можна діагностувати, (наприклад, рівень тривожності, стресові фактори тощо). На основі отриманих результатів формується індивідуальний корекційний маршрут для дитини.

4. Особистісно-орієнтований підхід. Спрямований на врахування перш за все індивідуально-психологічних особливостей дитини в логокорекційній роботі. Тут мовлення розглядається як інструмент самовираження, соціальної комунікації та формування ідентичності особистості. Особлива увага приділяється створенню психологічно безпечного середовища. Оптимальний емоційно-психологічний стан дитини є першочерговим фактором розвитку мовлення.

5. Нейропсихологічний підхід. Дає змогу аналізувати мовленнєві порушення через призму функціонального стану мозкових структур. Використовується для встановлення локалізації дефіцитів і вибору нейропсихологічно обґрунтованих методів корекції. Підхід особливо ефективний у роботі з дітьми, які мають складні або поєднані порушення розвитку. Кожен підхід має сильні сторони, які роблять їх незамінним в ситуаціях окремих випадків. Втім, на нашу думку, найбільш сильним є комплексний підхід, який виключає односторонність у логопсихологічній роботі.

Проаналізувавши різноманітну літературу з обраної теми ми систематизували методи психологічної корекції розвитку мовлення у дітей.

1. Психогімнастика і емоційне розвантаження: сприяють розвитку міміки, емоційної виразності, зняття напруги, спрямовані на зниження тривожності, подолання страху мовлення, формування впевненості у комунікації. Сюди відносяться мімічні ігри, релаксація, казкотерапія, рольові ігри, які застосовуються при логоневрозах, емоційній скруті, вторинних психологічних бар'єрах. Однією із цікавих технологій емоційного розвантаження є сміхотерапія. Дослідниця І. Галущенко розглядає сміхотерапію як спосіб лікування позитивними емоціями, який працює на усіх рівнях, від фізіології до нервової системи, психіки і розуму, позитивно впливає на гормональний баланс, а у зріз навички мовлення дитина сміхотерапія сприяє формуванню просодичних компонентів мовлення – сприймання та розвиток емоційно-тембрового забарвлення мовлення, розвиток голосу, змістовного та логічного наголосу тощо [1, с. 67].

2. Особистісно-орієнтовані методи комунікації: заняття будуються із урахуванням індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, рівня самооцінки дитини, і сприяють розвитку мотивації до мовлення, формування позитивного ставлення до себе, підвищення самооцінки. Застосовуються у випадках, коли у дитина знижена комунікативна активність, або наявний негативний досвід спілкування.

3. Мнемотехніки у психологічному контексті: при затримках мовлення, труднощах побудові розповіді застосовуються візуальні схеми, малюнки-пиктограми, мнемодоріжки, які допомагають дитині структурувати думку, підтримують її пам'ять, увагу, уяву, знижують когнітивне навантаження у процесі мовлення.

4. Сенсомоторна та нейропсихологічна корекція: має на меті гармонізацію роботи нервової системи, стимуляцію мовленнєвих центрів через рухову активність. Використовують вправи на міжпівкульну взаємодію, розвиток дрібної та загальної моторики, просторових уявлень при порушеннях мовлення, дизартрії, порушеннях моторики мовленнєвого апарату, загальному недорозвиненні мовлення.

5. Ігрова терапія (як окремий напрям творчо-орієнтованої психокорекції) є помічною у розвитку комунікативних навичок, соціальній взаємодії, впевненості у спілкуванні. Сюжетно-рольові ігри, пальчикові ігри, інтерактивні вправи, включають емоційний та соціальний компонент розвитку дитини, допомагаючи при соціальній ізоляції дитини, страху помилятися, зниженому інтересу до мовлення.

6. Казкотерапія: використання казкових сюжетів для обговорення емоцій, подолання страхів, формування позитивних моделей поведінки допомагають дитини у зменшенні психологічних бар'єрів, розвитку уяви та внутрішньої мотивації. Казкотерапія допомагає при тривожності, невпевненості, негативному ставленні до мовленнєвої активності.

7. Арт-терапія: базується на вираженні емоцій і переживань у безпечній, творчій формі. Методи арт-терапії допомагають знімати психологічне напруження, розвивати комунікативну діяльність, стимулюючи мовленнєве самовираження. У логопсихології арт-терапія часто використовується у вигляді малювання, ліплення, аплікації, колажу, де під час творчої роботи фахівець стимулює дитину описувати свої дії, коментувати результат, будувати зв'язні висловлювання.

Тандем українських дослідниць М. Дяченко і Л. Бутузова проаналізували потенціал арт-терапії і навели перелік доведених фактах позитивних результатів її застосування у роботі з мовленнєвими порушеннями, серед яких: значне підвищення пізнавальної активності дітей дошкільного віку; розвиток когнітивної сфери та пізнавальних процесів дітей: пам'яті, уяви, уваги, відчуттів, сприймання, мислення, мовлення (наприклад, відтворюючи або самостійно складаючи казку, дитина максимально використовує свої лексичні, граматичні та синтаксичні ресурси, непомітно для себе починає більше говорити); створює позитивні умови для соціалізації дітей, налагоджує стосунки між дошкільниками та дорослими; сприяє зниженню надмірного напруження, тривожності, послаблює бар'єри у спілкуванні та сприяє психоемоційній саморегуляції; виступає засобом «лагідної»

корекції мовленнєвих порушень – акцент робиться не на відхиленні, а на важливості самовираження та прояві власної індивідуальності творчим шляхом; має великий діагностичний потенціал щодо виявлення мовленнєвих, психосоматичних та психоемоційних порушень в особистісному розвитку дитини; формує толерантне ставлення як самих дітей, так і соціального оточення до різноманітності, відмінностей – творче самовираження стає «спільною мовою» для усіх учасників процесу. Це допомагає у створенні безпечного інклюзивного середовища [3, с. 178–179].

Висновки. Таким чином, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що логопсихологія є важливою міждисциплінарною галуззю, яка забезпечує цілісний підхід до корекційної роботи з дітьми, що мають порушення мовлення. Її ключова особливість полягає в інтеграції логопедичних та психологічних методів впливу, що дає змогу одночасно коригувати мовленнєві дефіцити та гармонізувати психоемоційний стан, пізнавальні процеси й соціальну адаптацію дитини. Розвиток мовлення в межах логопсихологічного підходу розглядається не як ізольований процес, а як комплексна взаємодія когнітивних, емоційно-вольових та особистісних компонентів. Подальші дослідження у сфері логопсихології доцільно спрямувати на вивчення нейропсихологічних механізмів мовленнєвих порушень і способів їхньої корекції з урахуванням вікової нейропластичності, вивчення особливостей логопсихологічного підходу у роботі з підлітками та дорослими, адже більшість досліджень наразі зосереджені на дошкільниках і молодших школярах а також вдосконалення логопсихології для допомоги дітям, які мають регрес мовленнєвих навичок через отриманий стрес від воєнних дій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Галущенко В. І. Застосування інноваційних логопедичних технологій у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 7(1). С. 62–70.
2. Грейліх О. О. Психологічні особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 2023. Вип. 16. С. 91–97.
3. Дяченко М.А., Бутузова Л.П. Потенціал арт-терапії як засобу корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. *Proceedings of the XVIII International Scientific and Practical Conference*. Copenhagen, Denmark. 2024. С. 177–180.
4. Качуровська О. Б., Сілявіна Ю. С., Звєкова В. К. Методичні засади дослідження психолого-педагогічного супроводу дітей з комплексними порушеннями розвитку. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2024. Вип. 215, С. 172–177. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-172-177>
5. Мартиненко І. В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого

дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : автореферат дис. ... докт. психол. наук : 19.00.08 / Ірина Володимирівна Мартиненко ; наук. конс. Марія Купріянівна Шеремет ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 40 с.

6. Погребняк О. Особливості логопедичної роботи в закладах дошкільної освіти з інклюзивною формою навчання. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2023, Вип 45, С. 81–87.

7. Потапук Л., Лінник Б. Вплив воєнного конфлікту на розвиток зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами: виклики та стратегії підтримки. *Духовність особистості: методологія,*

теорія і практика : збірник наукових праць. 2024, Том 1 № 1 (108). С. 151–160.

8. Рібцун Ю. Використання логопсихосинергетичного підходу у задоволенні особливих мовленнєвих потреб. *Věda a perspektivy*, 2022. № 1 (8). С. 164–175. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1584-2022-1\(8\)-164-175](https://doi.org/10.52058/2695-1584-2022-1(8)-164-175)

9. Рібцун Ю. Понятійно-термінологічний словник. Логопедія. Логопсихологія : довідкове видання. К. : ІСПП, 2022. 48 с.

10. Шеремет М. К. Фізіологічні і психологічні передумови мовленнєвого розвитку дітей у нормі і патології. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 23. С. 298–301.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.09.2025

Дата публікації: 24.09.2025